

MERRY GHETTO

Dana Němcová (*1934)

Psycholožka Dana Němcová patřila spolu s manželem Jiřím Němcem k nejvýznamnějším odpůrcům československého komunistického režimu v čase normalizace (1969–1989). Dnes o tom období říká: *„Nejtragičtější bylo, že jsme na rozdíl od 50. let, kdy aspoň někteří lidé věřili v komunismus jako štěstí lidstva, žili v době, kdy už se lidé jen přizpůsobovali tlaku, strachu a pudu sebezáchovy [...]. Padesátá léta byla zničující, byl to prostě masakr, kdy došlo k likvidování elity národa. V 70. letech člověk méně konformní mohl počítat s nějakým tím ročkem ve vězení [...]. Bylo to však období obrovské demoralizace.“*

Dana Němcová se narodila jako Valtrová 14. ledna 1934 v severočeském Mostě. Maturovala na chomutovském gymnáziu, pak začala učit na základní škole v Jirkově. V roce 1953 odešla do Prahy studovat psychologii na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy. Na univerzitě poznala spolužáka Jiřího Němce (1932–2001), budoucího psychologa, filozofa a katolického intelektuála. V červenci 1955 se za něj provdala, měli spolu sedm dětí. S manželem začala Dana navštěvovat kněží i katolické laiky, kteří měli to štěstí, že neskončili v kriminálech, začali také jezdit do kulturně svobodnějšího Polska.

Relativní uvolnění poměrů v Československu v 60. letech neznamenal pro manžele Němcovy žádné „*procitání z komunistických iluzí*“, ale příležitost rozvíjet to, co už dělali dřív, možnost využít pootevřený prostor. Jiří Němec směl, byť omezeně, veřejně působit, v roce 1963 byl jedním z iniciátorů takzvaného Ekumenického semináře v Jirchářích, patřil k redakčnímu kruhu časopisu Tvář (jediné nemarxistické kulturní revue v tehdejší Československu), roku 1968 se podílel na přípravách a vzniku Díla koncilové obnovy (sdružení usilujícího o uvedení myšlenek Druhého vatikánského koncilu do každodenního života katolické církve a přiblížení křesťanství současnému člověku). Kromě toho pracoval jako psycholog, přednášel, překládal, pořádal knižní edice.

Po sovětské okupaci v srpnu 1968 odjeli manželé Němcovi do Rakouska, zvažovali, že zůstanou v exilu, ale nakonec se rozhodli pro návrat. Pookupační komunistický režim se opíral o rozsáhlou perzekuci a mimo jiné z Československa vytvářel kulturní poušť. Němcovi se postupně obklopovali přáteli, kteří kladli větší důraz na poctivost a slušnost ve veřejném, intelektuálním a uměleckém životě než na konvence a kariéru. Zásadní pro ně byl vztah s manželi Jirousovými (Ivan Martin Jirous, přezdívaný Magor, byl kunsthistorik, básník a umělecký vedoucí hudební skupiny The Plastic People of the Universe). Dana Němcová zdůrazňuje, že základem společenství, které se zvolna rodilo, bylo přátelství, založené na sdílených hodnotách: *„Přáli jsme si být s někým [...] na jedné lodi [a přišli jsme*

do styku] s hudebním undergroundem. Byli to vlasatí mladí hudebníci, kteří rezignovali na profesionální kariéru [...]. [Věkový rozdíl] kupodivu nehrál roli. V té době se lidé dávali dohromady spíš podle postojů než podle věku.“

Byt Němcových v pražské Ječné ulici se brzy stal jedním z mála míst v Praze, kde se lidé scházeli, vyjadřovali a chovali jako v normální demokratické společnosti. Fungoval jako jakési centrum pražského undergroundu a také „kontaktní místo“ pro lidi z venkova, kteří tu získávali informace o přátelích, koncertech, později o dění v disentu.

Politickou opozici vytvářel z undergroundu režimní aparát, který z podstaty věci nemohl tolerovat svobodnou tvorbu ani „svobodné sdružování“. Perzekuce členů Plastic People a dalších lidí z undergroundu narůstala a jejím vrcholem se stalo zatýkání a vykonstruované soudní procesy, který se konaly v roce 1976. Dana a Jiří Němcovi tehdy – spolu s dalšími přáteli – organizovali pro zatčené podporu: „[...] podařilo [se] nám vyburcovat vědomí, že jde o víc než jen o soud nad několika hudebníky. [...] Šlo o diskriminaci všeho, co nepřisloužovalo režimu, co mu nesloužilo a nepodbízelo se. [...] Je pravda, že šlo o určitou mobilizaci určitého okruhu lidí, o mobilizaci sebeobrany na kulturní frontě, a byl to vlastně krok směrem k Chartě 77.“

V době procesů s undergroundem se podařilo stmelit dohromady ty, kdo pochopili, že svoboda je nedělitelná – že obhajobou práv a svobod jednotlivců jsou obhajována práva a svobody společnosti jako celku. Dana a Jiří Němcovi měli zásadní podíl na tom, že lidé zcela odlišných životních stylů a názorů pochopili, proč je třeba překonat přirozenou „sociální bariéru“ a zastat se vlasatců, jejichž hudba jim zřejmě příliš neříkala, pokud pro ně rovnou nepředstavovala jen ohlušující randál. Kdyby nebylo zkušenosti Němcových a několika dalších lidí z prvních šesti sedmi normalizačních let, česká protikomunistická opozice by určitě vypadala jinak.

V lednu 1977 bylo zveřejněno Prohlášení Charty 77, požadující dodržování občanských práv (z Charty se poté stala nejvlivnější opoziční iniciativa v ČSSR). Dana a Jiří Němcovi podepsali Chartu jako jedni z iniciátorů mezi prvními (oba také sbírali podpisy), a mělo to pro ně okamžité následky. Už předtím byla Dana Němcová kvůli podpoře undergroundu zbavena zaměstnání, nesměla se živit jako psycholožka, pracovala jako uklízečka a domovnice. Po zveřejnění Charty byl ze zaměstnání vyhozen i Jiří Němec, který se od roku 1977 živil jako noční hlídač. Součástí života celé rodiny se stala šikana Státní bezpečnosti, výslechy, zatýkání, domovní prohlídky. Dana však skoro nikdy sama od sebe nevzpomíná na perzekuci, nýbrž na to, co jí neznormalizovaný život uprostřed normalizované společnosti přinášel: „Vytvořili jsme si svět ve světě. Bylo to tak, jak je napsáno na jedné

desce Plastic People – Merry ghetto. Užili jsme si i spoustu legrace, která zase kompenzovala tlaky a udržovala nás ve vzdoru a trvání na té nezávislé alternativě.“

Rok po Chartě 77 vznikl Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), který dokumentoval případy bezpráví a posílal o nich zprávy do zahraničí. Dana Němcová patřila k jeho zakladatelům, k účasti ve VONS ji vedla mimo jiné solidarita s méně známými mimopražskými disidenty. Roku 1979 byla spolu s dalšími zatčena, neboť „*obv. Dana NĚMCOVÁ se stýká s řadou osob, které mají vyhraněně nepřátelský poměr k socialistickému společenskému a státnímu zřízení v ČSSR. V první polovině roku 1978 se několik osob v Praze i jinde, mezi nimi i Dana NĚMCOVÁ, rozhodlo, že budou napadat státní orgány ČSSR, zejména Bezpečnost, prokuraturu a soudy pro jejich činnost takovým způsobem, aby československá i zahraniční veřejnost získala dojem, že tyto orgány postupují ve své činnosti protiprávně. K osočování uvedených orgánů vytvořili nelegálně tzv. „Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných“.*“ (Správa vyšetřování StB z 30. května 1979, ABS, f. zvláštní vyšetřovací spis a. č. ZV-485 MV)

V říjnu 1979 byla Dana Němcová odsouzena za podvracení republiky ke dvěma letům odnětí svobody s podmíněným pětiletým odkladem, předtím strávila půl roku ve vazbě. V roce 1979 byl na několik měsíců (rovněž kvůli VONS) uvězněn i Jiří Němec, jejich děti pak žily bez rodičů, starší sourozenci pečovali o ty nezletilé. Roku 1983 odešel Jiří Němec do exilu do Vídně a Dana zůstala s dětmi sama: „*Začátek 80. let byl tvrdý, protože zaprvé panoval obrovský tlak na vystěhování a někteří naši přátelé [...] republiku skutečně opustili. Na mě to působilo skličujícím dojmem. Pak přišly další rozsudky [...], takže tíha počátku 80. let byla citelná, ale zajímavé bylo, že se zase utvářely, doplňovaly a propojovaly další, třeba už ne tak známé okruhy, které Charta v podstatě zastřešovala. Dá se říct, že aktivity navzdory tlaku narůstaly.“*

Kdyby mělo být o život Dany Němcové v protikomunistické opozici, respektive v nonkonformním společenství 70. a 80. let pojednáno podrobněji, přesáhlo by to rámec i smysl tohoto textu. Ještě v lednu 1989 byla Dana Němcová zatčena, když šla jako tehdejší mluvčí Charty 77 – spolu s dalšími lidmi z opozice v čase dvacátého výročí sebeupálení Jana Palacha položit květiny k pomníku sv. Václava. Zatímco se hroutil režim, objížděla venkov a vysvětlovala lidem, co se v zemi děje. V letech 1990–1992 byla krátce poslankyní federálního parlamentu, poté politiku opustila, zakládala Poradnu pro uprchlíky, v níž byla činná donedávna, dosud je předsedkyní správní rady Výboru dobré vůle Olgy Havlové. Roku 1990 dostala cenu mezinárodního mírového hnutí Pax Christi, o sedm let později jí byl udělen titul Žena Evropy, následující rok prezidentská medaile Za zásluhy, roku 2000

rakouská Středoevropská cena, v roce 2013 Cena Ferdinanda Dobrotivého časopisu Babylon, Cena Paměti národa a mnohé další.

Autor textu Adam Drda